

Çocukların Eğitim Alanlarına İlişkin Duygu ve Davranış Deneyimlerinin İncelenmesi

MAKALE ÇOCUKLARIN FİZİKSEL, SOSYAL, KÜLTÜREL VE BİLİŞSEL GELİŞİMLERİNDE ÖNEMLİ BİR ROLÜ OLAN OKUL BAHÇELERİNİN MEKÂNSAL ORGANİZASYONUNUN ÇOCUKLARIN DUYGU VE DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ İNCELEMEDİR

Gülnur Çevikayak, Ebru Çubukçu

MAKALENİN ADI **Çocukların Eğitim Alanlarına İlişkin Duygu ve Davranış Deneyimlerinin İncelenmesi**
Investigation of Children's Emotional and Behavioral Experiences on Schoolgrounds

MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**

MAKALENİN KODU **EgeMim, 2020-2 (106); 62-67**

MAKALENİN YAZARLARI

Gülnur Çevikayak, Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Ebru Çubukçu, Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **27.11.2018**

MAKALENİN KABUL TARİHİ **26.03.2019**

ÖZET Çocukların fiziksel, sosyal, kültürel ve bilişsel gelişimlerinde önemli bir rolü olan okul bahçelerinin mekânsal organizasyonunun çocukların duyu ve davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışma, İzmir ilindeki 4 okulda 9-11 yaş grubundaki 62 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların mevcut okul alanına ve çevresine yönelik gerçekleştirdikleri yazılı ve çizili ifadeleri ile her katılımıyla yapılan sözlü görüşmelerden elde edilen çalışma sonuçları; eğitim alanlarının mekânsal organizasyonunun ve sunulan mekânsal olanakların çocukların mekânsal farkındalıklarının yanında, duygusal deneyimlerini, aktivite ve davranış içeriklerini belirlediğine işaret etmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER okul bahçeleri, çocuk, duyu-davranış deneyimi, mekân algısı

Birey ve mekân arasındaki etkileşimin üç boyutta gerçekleştiği öne sürülmektedir; Bilişsel, duygusal ve davranışsal (Hashemnezhad, Heidari ve Mohammad Hoseini, 2013). Buna göre; “bilişsel etkileşim” mekânsal elemanları, güzergâhları tanımak ve yön bulma kolaylığı; “duygusal etkileşim” bireyin mekânda hissettiği olumlu ve olumsuz hisler ve mekâna yüklenen anlam; “davranışsal etkileşim” ise farklı biçim ve fonksiyona sahip mekânlarda bireyin yapmayı tercih ettiği davranış ve aktiviteler ile ilişkilendirilerek tanımlanmış, araştırılmış ve tartışılmıştır.

Literatürde kişinin mekânı algılamakten geçmiş deneyimlerinden, kişisel duygularından, tercihlerinden etkilenerek mekâna anlam yüklediğinin ve davranışlarını şekillendirdiğinin altı çizilmiştir (Tuan, 1977; Lang, 1987; Evans, 1980; Gould ve White, 2012; Hashemnezhad ve diğerleri, 2013). Mekân algısı üzerinde bireysel özelliklerin etkisi kadar, mekânın sunduğu aktivite olanaklarının bireyin duyuusal ve duygusal deneyimi üzerindeki etkisi de birçok araştırmaya konu olmuştur (Gibson, 1979; Heft, 1988; Zamani ve Moore, 2013, Hashemnezhad ve diğerleri, 2013). Çocukların mekânı öncelikle bilişsel düzeyde algıladıkları, daha sonra ise bu bilgiyi kendi gereksinimlerine göre gündelik yaşamlarına dâhil etmeye çalıştıkları belirtilmektedir (Piaget, 2013).

Gündelik yaşamlarında kentsel mekân ile etkileşim hâlinde olan çocukların mekânı deneyimleme, algılama, kullanma ve ifade etme

süreçleri yaş gruplarına göre farklılık gösterse de çocukların mekânsal farkındalıklarının, tercihlerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar bilişin, duyunun ve davranışın etkileşimli olgular olduğunun, mekânda gerçekleştirilen aktivitelerin mekânsal farkındalığı artırdığının ve davranışları etkilediğinin altını çizmiştir (Aslan, 2017, Malone ve Tranter 2003; Gillespie,2010; Pike, 2011; Christensen, Mygind ve Bentsen, 2015). Örneğin, mekânı özgürce deneyimleme imkânı kısıtlı olan küçük yaştaki çocukların mekânın özgün fiziksel özellikleri yerine mekânın onlarda oluşturduğu duygusal etkileri daha baskın, koyu, abartılı çizdiği, mekânı özgürce deneyimleyen ve sosyalleşme imkânı bulan çocukların ise yapılı çevreyi doğal çevreden daha baskın çizmeye yatkın oldukları ortaya konulmuştur (Gillespie, 2010).

Çocuklar için daha uygun mekânlar tasarlanabilmesi ancak çocukların farklı mekânlarda tercih ettikleri aktivitelerin ve mekânın onların bilgi, duyu, düşünce ve davranışlarını nasıl etkilediğinin anlaşılması ile mümkündür. Çocukların özellikle uzun süre deneyimledikleri alanlara yönelik bilgi, duyu ve düşüncelerini daha iyi ifade edebilecekleri öngörüsü ile çocukların mekân algısının belirlenmesi üzerine yapılan çalışmalarda çoğunlukla eğitim alanlarına odaklanılmıştır. Okul bahçeleri çocukların günlük yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri, kendilerini keşfedebildikleri, oyun oynayabildikleri yerdir ve onların fiziksel, sosyal, bilişsel gelişimlerinde önemli role

sahiptir. Bu nedenle bu araştırma kapsamında okul bahçelerinin mekânsal organizasyonlarının çocukların mekâna dair bilgi, duygu ve davranışlarını nasıl etkilediği incelenenektir.

Çocukların okul bahçelerini nasıl algıladığı, hangi mekânsal kullanımlara önem verdikleri, neleri sevip sevmedikleri, neye ihtiyaç duydukları, tenneffüs saatlerinde hangi aktiviteleri gerçekleştirdikleri, okul bahçesi fiziksel özelliklerinin bunları nasıl etkilediği üzerine yapılan araştırmalarda (Kasalı ve Doğan, 2010; Tamoutseli ve Polyzou, 2010; Christidou ve diğerleri, 2013; Gök Akgül, 2012; Özdemir ve Çorakçı, 2010), cinsiyet fark etmeksizin okul bahçelerinin doğal birer habitat, dinlendirici ve rahatlatıcı mekânlar olarak algılandığı, yumuşak ve doğal zeminin tercih edildiği (Tamoutseli ve Polyzou, 2010; Özdemir ve Çorakçı, 2010), floranın tüm yaş gruplarında çekici bulunduğu ancak kızlarda ağaç ve çiçek olmasına yönelik tercihin daha baskın olduğu, aktivitelere göre kızların daha çok oyun alanlarını, erkeklerin ise spor sahalarını tercih ettikleri, mekânı algılamada ise spor sahalarının, sonrasında ağaçlar ve okul yapılarının öne çıktığı (Christidou ve diğerleri, 2013; Gök Akgül, 2012) belirtilmiştir.

Kasalı ve Doğan'ın (2010) çalışmasında okul alanlarının mekânsal organizasyonlarındaki farklılığın ve çeşitliliğin çocukların tenneffüslerdeki mekân tercihleri ile davranışları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Öğrencilerin çeşitlilik gösteren ve yeterli büyüklükteki mekânları tercih ettikleri, okul alanının mekânsal özelliklerinin farkında olarak mekân tercihi yaptıkları, aktiviteler için mekân organizasyonu uygun değilse davranışlarını değiştirdikleri, sınıfta kalmayı tercih ettikleri ya da alanları davranışlarına göre uyumlandırıdıkları belirtilmiştir.

Gök Akgül (2012), özel okullar ile devlet okullarında, kent çeperinde bulunanlar ile kent merkezinde bulunan okullarda, cinsiyete ve sınıfa göre mekânsal tercihlerin farklılaştığını gösteren çalışmasında; küçük yaş grubunun farkındalığının doğal elemanlar ve oyun alanlarında, yüksek yaş gruplarının daha çok spor alanları, yapısal elemanlar ve etkinlik alanlarında olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışma kapsamında da İzmir'de kent merkezinde ve kent çeperinde yer alan kurumsal farklılık içeren 4 okul alanında çocukların okul mekânlarına ilişkin duyguları ve davranışları incelenmiştir. Buna göre kurumsal yapıdaki farklılıkların mekânsal organizasyon üzerindeki etkisi ile birlikte çocukların hangi mekânlara ilgi duyduğu ve hangi mekânlarda aktivitelerini gerçekleştirmeyi tercih ettikleri ile bu iki olgu arasındaki etkileşim ele alınmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Çalışma kapsamında İzmir ilindeki ilköğretim alanları MEB Eğitim Yapıları Asgari Tasarım Standartları Kılavuzu (MEB, 2015a) dikkate alınarak konum, arazi kullanım durumu ve bahçe büyüklükleri yönünden değerlendirilmiş; okul bahçesi, yapılı ve açık alan oranları, bahçe kullanımları yönüyle birbirinden farklılaşan 2 devlet ve 2 özel okul belirlenmiştir.

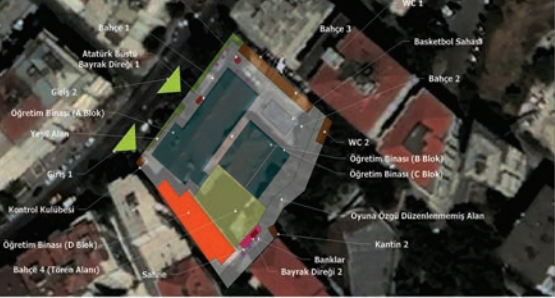
Çalışmaya 9-11 yaş aralığındaki (22 erkek, 40 kız) toplam 62 öğrenci

gönüllülük esası ile katılmıştır. Çalışma sürecinde öğrencilere aktivitenin içeriği hakkında bilgi verilerek 10 dakikalık süre içerisinde eğitim gördükleri okul alanını ve çevresini çizerek/yazarak anlatmaları istenmiştir. Daha sonra her öğrenci ile bire bir yapılan sözlü görüşmede katılımcıların pozitif ve negatif duygularının hangi mekânlarda yoğunlaştığının belirlenebilmesi amacıyla "Okul bahçesinde en çok zaman geçirmekten hoşlandığın/ zevk aldığın/sevdiğin yerler neresidir?" ve "Okul bahçesinde zaman geçirmekten hoşlanmadığın/ zevk almadığın/ sevmediğin yerler neresidir?" soruları sorulmuştur. Okul alanındaki davranışlarını belirleyebilmek amacıyla da okul alanında gerçekleştirdikleri aktiviteler, aktivite içeriklerine ve niteliklerine yönelik olarak; "Okulda genelde nerelerde oyun oynamaktan hoşlanırsın?", "İçeride mi dışarıda mı oynamayı tercih edersin?", "Genelde arkadaşlarıyla mı oynarsın yalnız oynamayı mı tercih edersin?", "Genelde hangi oyunları oynarsınız?" soruları yöneltilmiş ve tüm süreçler ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır.

ALTTA Okul alanlarının mekânsal özellik ve olanakları (Tablo 1)

OKUL ALANI OLANAKLARI Likert-3 (1-Yetersiz 2-Nötr 3-Yeterli)	D1	Ö1	D2	Ö2
Mevcut Değerler				
Alan büyüklüğü (m ²)	3019	4027	4154	5457
Kapalı zemin alanı (m ²)	1328	940	1389	1398
Açık Alan (m ²)	1691	3087	2765	4059
Dolu/Boş Oranı (Yapı oturma alanı / toplam alan)	0,785	0,304	0,502	0,344
Öğrenci Sayısı	1009	427	610	640
Öğrenci Başına Açık Alan	2,99	9,43	6,80	8,52
Yönelme	Güneydoğu	Güneydoğu	Güney	Batı
Yerleşim Birimlerine Yakınlık	İçinde	İçinde	İçinde	Dışında
Yer Seçim				
Okul Alanı Konumu (Güney/ güney-doğu)	3	3	3	2
Yerleşim Birimlerine Yakınlık	3	3	3	1
Trafik Yoğunluğundan Korunma	2	3	3	1
Toplu Ulaşım Araçları ile Ulaşılabilirlik	3	3	2	1
Havaalanı/Demiryolu/Otoyol/Fabrika vb. gürültü kaynaklarına uzaklık	2	3	3	1
Mekânsal Organizasyon				
Öğrenci Başına düşen açık alan oranı	1	1	1	1
Dolu / Boş oranı	1	3	2	3
Doğal Alan/Yapılı Alan Oranı	2	3	1	1
Açık Alanda Fonksiyon Kesişmesi	3	1	3	1
Okul Bahçesi / Ağaç ilişkisi	2	3	1	1
Aktivite Alanları / Donatı Elemanları				
Kuşatma Elemanı	3	3	3	2
Erişilebilirlik (Rampa/Merdiven)(yeterli/Yeterli Değil)	1	3	3	1
Fonksiyonlar Arası Dolaşım değerlendirilmesi/ dolaşım	1	2	3	2
Döşeme Kalitesi (yumuşak zemin/asfalt-beton)	2	1	2	2
Bitkisel Materyal	2	3	2	1
Çöp Kovası/Bank/Aydınlatma Elemanı	3	2	3	1
Geleneksel Çocuk Oyun Alanı	1	3	3	2
Spor Alanları (Yeterli/Yeterli Değil)	1	1	1	2
Tematik Bahçe (Botanik - Zoolojik)	1	1	2	1
İç Mekân Aktivite olanakları	Kapalı Spor Salonu	Bando, Kapalı Spor Salonu, Resim-Müzik Atölyesi Etkinlik Salonu	Etkinlik Salonu	3D Sinema, Buz Pateni, Kapalı Yüzme Havuzu, Spor Salonu
Okul Alanı Mekânsal Değerlendirme Başarımları Puanı Toplamı	37	45	44	27

SOLDA Okul alanı şematik planları (yukarıdan aşağıya D1, Ö1, D2, Ö2) (Şekil 1)

ALTTA Katılımcıların okul alanlarına yönelik farkındalık oranları (Tablo 2)

Okul Alanlarının Mekânsal Özellikleri ve Olanakları

Çalışmanın gerçekleştirildiği okul alanlarından devlet okulu D1 ve özel okul Ö1 İzmir kent merkezinde, ticaret ve konut kullanımının yoğun olduğu bölgede, parçacıl yapı ve bahçe kullanıma sahip iken, diğer devlet okulu D2 ve özel okul Ö2 ise kent merkezi dışında tekil yapı ve bütünlük bahçe kurgusuna sahiptir. Şekil-1'de çalışma alanı olarak seçilen okullardaki mekânsal düzen farklılıkları gösterilmektedir. Okul alanlarının mekânsal organizasyonları üzerinden çocuklara sunulan mekânsal olanakları, kentsel tasarım mesleğinde deneyimli ve yaklaşık 10 senelik mesleki tecrübeye sahip iki uzman tarafından mekânsal organizasyon, mekân kalitesi, erişilebilirlik, açık alan düzenlemeleri, kentsel mobilya vb. kentsel tasarım kriterleri ve MEB (2015a) kılavuzu göz önünde bulundurularak 3'lü Likert'e göre değerlendirilmiştir (Tablo-1). Yapılan değerlendirmeye göre 19 alt değerlendirme kriterlerinin alabileceği maksimum puan 57'dir. Buna göre eğitim alanı mekânsal değerlendirme puan sıralaması Ö1 ilkökulu (45 puan), D2 ilkökulu (44 puan), D1 ilkökulu (37) ve Ö2 ilkökulu (27) şeklinde oluşmuştur. Özetle, elde edilen bu sonuçların; seçilen iki devlet ve iki özel okuldan birinin yeterli (Ö1 ve D2), diğerinin yetersiz (Ö2 ve D1) mekânsal olanaklara sahip olduğunu göstermektedir (Tablo-1).

Değerlendirme

Çocukların mevcut okul alanlarına ve çevresine ilişkin gerçekleştirdikleri çizim ve/veya yazım ifadeleri (MEB, 2015a) ve (MEB, 2015b) kılavuzları dikkate alınarak belirlenen yedi başlık altında ele alınmıştır. Sözlü görüşmelerden elde edilen bilgilere bağlı olarak olumlu ve olumsuz duygularının yoğunlaştığı mekânların ortak özellikleri kurumsal yapı ve cinsiyet bağlamında karşılaştırılmış; hangi aktivitelerin, nasıl mekânlarda gerçekleştirildiğine (iç/dış mekân), aktivitenin içeriğine (tekil/2 kişilik/grup aktivitesi) ve şiddetine (yüksek FAY/ düşük FAD şiddetli fiziksel aktivite-sedanter aktivite SA) göre sınıflandırılmış; ayrıca farklı mekânlarda (geleneksel çocuk oyun alanı -GÇOA-, oyuna özgü düzenlenmemiş alan -OÖDA-, bahçe, spor/sosyal alan) hangi davranış tiplerinin yoğunlaştığı irdelenmiştir.

Mekânsal Farkındalık

Katılımcıların en çok ifade ettikleri öğeler sırasıyla öğretim yapıları ve eklentileri (%60), doğal elemanlar (yaklaşık %37) ve açık oyun alanları (yaklaşık %25) olarak dağılım göstermiştir. Açık oyun alanları içinde basketbol sahaları ve oyuna özgü düzenlenmeyen alanlar en çok belirtilen alanlar olarak öne çıkmıştır. Değerlendirme sonucunda erkek öğrencilerin yapıları ifade etmeye daha eğilimli oldukları; kızların açık oyun alanlarını, erkek öğrencilerin

sirkülasyon alanlarını daha fazla ifade ettikleri tespit edilmiştir. Devlet okulunda eğitim gören öğrencilerin yapıları çevre ile doğal alanlara, özel okuldaki öğrencilerin ise sosyal alana ve açık oyun alanlarına ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu görülmüştür (Tablo-2).

Duygular ve Mekân İlişkisi

Çocukların duygu ifadelerine yönelik verileri hem genel hem de cinsiyete göre incelendiğinde; OÖDA'ların, GÇOA'ların ve spor alanlarının da içinde yer aldığı açık oyun alanları zaman geçirmekten en çok hoşlanılan ve en çok sevilen alanlar olarak, iç mekânlar ise en hoşlanılmayan ve sevilmeyen yerler olarak belirlenmiştir. Okul alanlarının mekânsal kullanımları ve organizasyonları değişse de çocukların olumlu duygular ile ilişkilendirdikleri mekânların genel niteliklerinin açık oyun alanları, doğal alanlar ve sosyal aktivite alanları olduğu tespit edilmiştir (Tablo-3). Okullar bazında olumlu duygular ile ilişkilendirilen alan örnekleri Şekil-2'de verilmektedir.

Okul alanlarına yönelik negatif duygular ile mekânsal kullanım ilişkisi incelendiğinde çocukların olumsuz duygular ile ilişkilendirdiği mekânlar okullar bazında farklı kullanımlarda yer alsa da, bu alanların ortak niteliklerinin mekânın aktif kullanılmaması, gözden uzak, karanlık ve kalabalık olması ile tarif edildiği görülmüştür. Okullar bazında olumsuz duygular ile ilişkilendirilen alan örnekleri Şekil-3'de verilmektedir. Mevcut okul alanına ilişkin bilişsel ifadeler çocukların sevindikleri, zevk aldıkları mekânları gösterirken; çocukların sevmedikleri alanlara ise çizimlerinde ve yazılarında yer vermedikleri görülmüştür (Şekil-4). Buna göre D1 okulunda yer alan katılımcıların sözlü görüşmelerde hoşlanmadıkları ve çoğunlukla korku ile ilişkilendirdikleri eski öğretim yapısı (B Blok), Ö1 okulunda ise kalabalık ve sıkışık olarak tarif edilen sosyal mekânlardan bando odası ile D2

%	Öğretim Binası & Eklentileri	Sosyal Alan	Açık Oyun Alanı	Kentsel Donatı	Doğal Eleman	Sirkülasyon Alanları	Mekânsal olmayan Öğeler
GENEL KATILIMCI (n=62)	60.48	8.6	25.27	10.48	37.1	12.3	4.03
KIZ ÖĞRENCİ (n=40)	57.5	7.5	26.67	12.5	37.5	10.63	10
ERKEK ÖĞRENCİ (n=22)	65.91	10.61	22.73	6.82	36.36	15.34	11.36
DEVLET OKUL (n=32)	82.81	6.25	23.96	12.5	40.63	19.14	3.13
ÖZEL OKUL (n=30)	36.67	11.11	26.67	8.33	33.33	5.00	5.00

Okul Kodu	Zevk Alınan/Enerjik/Mutlu/Güvenli	Zevk Alınmayan/ Korkma/Güvensiz
D1	Oyuna Özgü Düzenlenmemiş Alan, Basketbol Sahası, Tören Alanı	Eski Bina, Tuvalet
Ö1	Geleneksel Çocuk Oyun Alanı, Oyuna Özgü Düzenlenmemiş Alan	Sosyal Mekân, Tuvalet
D2	Ağaç ve Çevresi, Sınıf, Kantin	Bodrum Kat, Servis Yolu
Ö2	Sosyal ve Sportif Aktivitelere yönelik iç mekân kullanımları (3D salonu, Yüzme Havuzu, Buz Pateni vb.) türleri, geleneksel çocuk oyun alanı, Sınıf	Yemekhane
Mekânların Genel Nitelikleri	Okul bahçesi açık oyun alanları, doğal alan, sosyal aktivite mekânları	Kullanılmayan, gözden uzak, karanlık, kalabalık mekânlar

okulundaki karanlık olması nedeniyle hoşlanılmayan bodrum kat ifadelerde yer almazken; oyuna özgü düzenlenmeyen alanlar, spor alanları ve doğal alanlar en çok ifade edilen öğeler olmuştur.

Davranış/Aktivite ve Mekân İlişkisi

Çocukların okul alanlarındaki aktivitelerini nerelerde gerçekleştikleri incelendiğinde; katılımcı grubun %66'sının dış mekânda aktif olduğu görülmektedir. Kurumsal farklılıklar irdelendiğinde; dış mekân kullanım oranının devlet okulunda, özel okuldan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo-4). Aynı zamanda erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla dış mekânı daha çok kullandıkları da görülmüştür. D1, Ö1 ve D2 okullarında öğrencilerin aktiviteleri için daha çok dış mekânı tercih ettikleri, Ö2 okulunda ise iç ve dış mekân kullanım oranlarının birbirine benzer olduğu ortaya konulmuştur (Tablo-4). Bulgular, okul alanlarının mekânsal olanakları ile birlikte değerlendirildiğinde okul alanının hem yer seçiminin, hem de okul alanı içindeki aktivite olanaklarının öğrencinin davranışını şekillendirdiği söylenebilmektedir. Hem açık alan miktarı en yüksek hem de yapılan alan oranı en düşük olan Ö2 okul alanında bahçe kullanımında sunulan aktivite olanakları yeterli olsa dahi öğrencilerde dış mekân kullanım oranı en az çıkmıştır. Okul alanının yerleşim yerlerinden uzak, otoyol gibi gürültü kaynağına yakın olmasının bu sonuca neden olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, iç mekânda sunulan aktivite olanaklarının çeşitliliği de bu sonuç üzerinde etkili olabilmektedir. Bu bulguda; D1, Ö1 ve D2 okullarının Ö2 okulunun aksine trafikten görece uzak ve içine kapanık yapılar olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu sonuçlar okul alanında sunulan mekânsal olanakların çocukların davranışı üzerinde olan etkisinin yanında, okul mekânlarının içinde yer aldığı kentsel kullanımların ve yer seçim kriterlerinin de göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

Çocukların genelde grup aktivitelerini (%64-%85) ve fiziksel aktivite şiddeti yüksek oyunları ve eylemleri (%44-%69) tercih ettikleri tespit edilmiştir (Tablo-4). Hem devlet okullarındaki hem de özel okullardaki katılımcıların öncelikle

ÜSTTE Okullar bazında katılımcı duygularının yoğunlaştığı mekânsal kullanımlar (Tablo 3)

Okul alanlarında olumlu duyguların ifade edildiği mekân örnekleri (Sol-üst: D1, Sağ-üst:Ö1, Sol-alt:Ö2, Sağ-alt:D1) (Şekil 2)

ALTTA Okul alanlarında olumsuz duyguların ifade edildiği mekân örnekleri (Sol-üst: D1, Sağ-üst:Ö1, Sol-alt:D2, Sağ-alt:Ö2) (Şekil 3)

Katılımcıların okul alanı ifade örnekleri (Şekil 4)

%	Aktivite Mekan Türü			Aktivite Niteliği			Aktivite Yoğunluk Türü		
	İÇ	DIŞ	İÇ/DIŞ	TEKİL	2 KİŞİ	GRUP	FAY	FAD	SD
GENEL	11,29	66,13	22,58	17,57	8,11	74,32	57,65	17,65	24,71
DEVLET	6,25	75,00	18,75	20,51	12,82	66,67	57,78	17,78	24,44
ÖZEL	16,67	56,67	26,67	14,29	2,86	82,86	57,50	17,50	25,00
KIZ	17,50	60,00	22,50	22,00	6,00	72,00	50,00	18,97	31,03
ERKEK	0,00	77,27	22,73	8,33	12,50	79,17	74,07	14,81	11,11
D1	0,00	72,22	27,78	20,00	16,00	64,00	51,72	20,69	27,59
Ö1	0,00	76,47	23,53	15,00	0,00	85,00	68,18	4,55	27,27
D2	14,29	78,57	7,14	21,43	7,14	71,43	68,75	12,50	18,75
Ö2	38,46	30,77	30,77	13,33	6,67	80,00	44,44	33,33	22,22

şiddetli fiziksel aktivite gerektiren oyunları, konuşma, kitap okuma, resim yapma gibi yüksek enerji gerektirmeyen sedanter aktivitelere oranla daha fazla tercih ettiği tespit edilmiştir. Aktivite şiddetinin cinsiyete göre farklılaştığı, erkeklerin (%74) kızlara oranla (%50) şiddetli fiziksel aktivite gerektiren eylemleri daha çok tercih ettikleri belirlenmiştir (Tablo-4). Okul bazında yapılan incelemede D1, D2 ve Ö1 okul alanlarında şiddetli fiziksel aktivite içeren davranışların Ö2 okulundan daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Aktivite mekânları irdelendiğinde; öğrencilerin herhangi bir oyun için en çok düzenlenmemiş ve boş bırakılmış alanlarda zaman geçirdikleri tespit edilmiştir (Tablo-5). Bu sonuç, düzenlenmemiş mekânların farklı oyun kurgularının gerçekleştirilebildiği alanlar olduğuna işaret edebileceği gibi, şiddetli fiziksel aktivite gerektiren oyunlar için mekânda yeterli düzeyde düzenlenmiş alan bulunmadığından (basketbol/futbol sahası gibi) öğrencilerin boş alanlarda her türlü aktiviteyi gerçekleştirdiklerine de işaret ediyor olabilir. Bunun yanında, sınıflarda aktivitede bulunduğunu belirten katılımcı oranı, çocukların doğaları gereği bazı davranışlarını gerçekleştirmek (boş zamanlarında aktivite gerektiren oyun oynamak) için ihtiyaç duydukları mekânsal olanaklar sağlanmadığında, bu eksikliği daha az uygun alanları kullanarak kapatma eğilimine işaret etmektedir. Bir başka ifade ile çocuklar aktivite gerektiren oyunlar oynamaya eğilimlidir ve okul alanlarında onların bu davranışlarını destekleyecek uygun dış mekânlar düzenlenmediği durumda, eğitim alanları (sınıflar) kaçınılmaz olarak aktivite alanına dönüşmektedir. Gibson'un (1950) "Olanaklılık Teorisi" ile açıklanan, mekânın sunduğu olanakların bireyin algısının ve davranışının belirleyicisi olduğuna yönelik sav yetişkinler için daha keskin bir şekilde

doğruluğunu korurken; çocuklar için bu sav değerlendirilmesinde çocukların mekânın sunduğu olanaklara yönelik algılarının salt biçimsel özelliklerden değil, onların hayal gücünden de etkilendiği unutulmamalıdır. Çocuklar herhangi bir objeyi oyun aracına, bulunduğu mekânı ise oyun mekânına dönüştürebildiklerinden, okul bahçelerinde yer alan mekânsal öğelerin çocukların ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte tasarlanması önemlidir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, mekânsal organizasyonun sunduğu olanakların çocukların davranışlarını doğrudan belirlemese de, hiç kuşkusuz teşvik ettiğini ya da kısıtladığını göstermektedir. Bu olanaklar ya da olanaksızlıklar çocukları daha az aktif olmaya, daha sedanter bir yaşam tarzı benimseye veya daha kilolu olmaya yönlendirebileceği gibi bunun onların yaratıcı düşünme potansiyellerini de olumlu ya da olumsuz etkileyebileceği de göz ardı edilmemelidir.

Tüm katılımcı grubun okul bahçelerindeki davranışları tüm değişkenler üzerinden ele alındığında ders dışı saatlerde çoğunlukla bahçe alanlarının kullanılması pozitif bir bulgudur. Devlet okullarında özel okullara oranla dış mekân kullanımının fazla olması, özel okullarda çocukların ilgisini çekebilecek sosyal, fiziksel aktivitelere yönelik mekânsal kullanımların daha çok iç mekânda tasarlanması üzerinden açıklanabilmektedir. Katılımcıların mekândaki davranışlarının cinsiyet bazında farklılaşması beklenen bir sonuçtur. Kızların hem sedanter aktiviteleri hem de yüksek ve orta şiddetli fiziksel aktiviteleri dış mekânda olduğu kadar sınıf mekânında da gerçekleştirme eğilimi vardır, erkeklerin ise grup olarak aktivite yoğun eylemleri ve OODA'ları tercih ettikleri belirlenmiştir. Buna göre erkekler

SOLDA Farklı örneklem grupları bazında aktivite mekân türlerinin, aktivite niteliklerinin, yoğunluk türlerinin ve mekân tercihlerinin ifade edilme oranları (Tablo 4)

SAĞ ÜSTTE Farklı örneklem grupları bazında aktivite mekân tercihlerinin ifade edilme oranı (Tablo 5)

dış mekânı kız akranlarına kıyasla daha çok kullanma eğilimindedirler. Kızların ve erkeklerin iç ve dış mekânı kullanma oranlarının farklılaşmasının temel nedenlerinden biri hiç kuşkusuz erkeklerin çoğunlukla fiziksel aktivitesini yoğun oyunları, kızların ise ya fiziksel aktiviteleri düşük ya da sedanter aktiviteleri tercih etmeleridir. Ancak bu bulgu, aynı zamanda kızların dış mekân kullanımını artırmak için okul yönetimlerinin ve mekân tasarımı ile ilgilenen uzmanların gerekli önkoşulları sağlamanın önemine de işaret etmektedir.

Sonuç

Okul bahçesi mekânsal organizasyonunun çocukların duygu ve davranışları üzerindeki etkilerine ilişkin elde edilen sonuçlar literatürü destekler niteliktedir. Katılımcıların okul alanlarına ilişkin en çok ifade ettikleri öğeler öğretim yapıları, eklentileri ve doğal elemanlar olmuştur. Bu sonuçlar, 9-11 yaş grubundaki katılımcıların yapılı çevreyi doğal çevreden daha baskın çizmeye yatkın olmaları ile Gillespie (2010) çalışmasına benzerlik göstermekte ve yapılı çevre sonrasındaki tercihlerinin yeşil alanlarda yoğunlaşması ile de Christidou ve diğerlerinin (2013) çalışmasını desteklemektedir. Davranışsal tercihlerin mekânsal farkındalığa etkisi öğrencilerin çizimlerinde vurguladıkları mekânlardan da okunabilmektedir. Davranışsal farklılıklarına paralel olarak, erkek öğrenciler daha çok spor alanları, okul sınırları, giriş kapıları, merdivenler gibi sirkülasyon alanlarını vurgularken, kız öğrenciler daha çok bank vb. gibi mekânsal donatı elemanlarını vurgulamışlardır.

Çocukların mekânsal farkındalıklarının teneffüs saatlerinde kendi kontrollerinde geliştirdikleri oyun, aktivite içeriklerine göre zaman geçirmekten zevk aldıkları ve

%	Aktivite Mekan Tercihleri					
	SINIF	GÇOA	OÖDA	BAHÇE	SPOR ALANI	SOSYAL ALAN
GENEL	21,69	8,43	28,92	25,30	6,02	9,64
DEVLET	13,16	2,63	26,32	36,84	13,16	7,89
ÖZEL	28,89	13,33	31,11	15,56	0,00	11,11
KIZ	26,42	5,66	28,30	28,30	1,89	9,43
ERKEK	13,33	13,33	30,00	20,00	13,33	10,00
D1	8,70	0,00	39,13	26,09	13,04	13,04
Ö1	15,38	3,85	53,85	11,54	0,00	15,38
D2	20,00	6,67	6,67	53,33	13,33	0,00
Ö2	47,37	26,32	0,00	21,05	0,00	5,26

kendilerini mutlu hissettikleri alanlarda daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca kurumsal yapısı ve mekânsal organizasyonu farklılaşan dört okul alanında vurgulanan öğelerdeki farklılıklar da duygu ve davranışın mekânsal farkındalık (bilişsel ifade performansı) üzerindeki etkisine işaret etmektedir. Örneğin, açık oyun alanı ve aktivite olanağı yüksek olan bir okul alanında çocuklar kendilerinden beklenmeyen bir şekilde daha çok iç mekân kullanımlarını çizimlerinde vurgulamıştır. Bir başka ifade ile çocuklar davranışlarına paralel olarak daha çok kullandıkları, kendilerini daha mutlu hissettikleri ya da okul yönetiminin kullanmalarına izin verilen iç mekânlardan daha çok bahsetmeyi tercih etmişlerdir. Bir diğer okulda ise doğal alan en az olmasına rağmen, çocuklar ifadelerinde sınırlı miktardaki bu doğal alanı vurgulamışlardır. Buna göre çocukların gözünde mekânsal eksiklikler ve olumsuzluklar elenmekte olup; imkânları kısıtlı, doğal çevre yerine daha çok yapılmış çevreye maruz kalan çocuklar, olumlu olanı büyütürken, küçük bir ağacı okulun en baskın mekânı olarak tanımlayabilmektedir.

Çalışma sonuçları, çocukların okul alanlarına ilişkin duygusal deneyimlerinde cinsiyete göre farklılık olmadığını ancak eğitim alanlarının mevcut mekânsal özelliklerine bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Sonuçlar katılımcıların pozitif duygularının oyun alanları, doğal alanlar ve sosyal aktivite mekânları üzerinde, negatif duyguların ise gözden uzak, kullanılmayan, karanlık ve kalabalık mekânlarda yoğunlaştığını göstermektedir. Davranış deneyimlerinde ise literatürü destekler nitelikte erkek çocukların daha çok bahçede zaman geçirdiklerini, kız öğrencilerin ise daha çok sedanter aktiviteleri ve iç mekânları tercih ettiklerini göstermiştir. Katılımcıların mekânsal farkındalıkları incelendiğinde, kızların okul alanındaki kentsel donatı elemanlarını; erkeklerin

ise okul sınırları, giriş kapıları, merdivenler gibi dolaşım alanlarını ifade etmeleri mekân, aktivite ve duygu ilişkisini desteklemektedir. Aynı zamanda bu bulgu çocukların okul alanlarında fiziksel aktivitelerini, sosyal etkileşimlerini gerçekleştirecek, kendilerini geliştirecek, keşfedip duygularını öne çıkaracak yerleri tercih ettiklerini göstermektedir. Böylelikle katılımcıların duygusal deneyimleri ile aktivite tercihleri arasında bir ilişki olduğundan bahsedilebilmektedir.

Yapılan çalışmalar mekân tasarımlarının çocukların fiziksel, sosyal, kültürel ve bilişsel gelişimlerinde önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda gündelik zamanın büyük bir bölümünü okul alanında geçiren çocukların okul mekânlarını bilişsel olarak nasıl algıladıklarının yanında mekâna yönelik duygularının ve mekândaki davranış niteliklerinin belirlenmesi; geleceğe yönelik sağlıklı, sürdürülebilir ve etkin mekânsal tasarımların gerçekleştirilebilmesi ve tasarım kriterlerinin oluşturulması açısından önem taşımaktadır.

Oyun ve öğrenme ortamlarının tasarımında, duyuların harekete geçişini sağlayacak tasarımlar sağlıklı çocuk ve yaratıcı düşünce gelişimine destek açısından önemlidir. Çocukların doğa ve çevre ile etkileşimlerini, çevresel özellikleri nasıl algıladıklarını, bilişsel ve yaratıcı süreç etkileşimlerini araştırabilmek; sosyal ve kültürel dokunun sağlıklı geliştirilebilmesinin yanında güncel fiziksel çevrenin de sağlıklı ve verimli dönüştürülebilmesi için önemli bir kaynaktır.

Bu araştırma birinci yazarın Dokuz Eylül Üniversitesi Kentsel Tasarım Doktora programında 04.02.2019 tarihinde tamamlanmış olduğu doktora tezinin temel araştırma bulgularını kapsamaktadır. Araştırmanın önceki (ilk) bulguları INSAC'18 Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi'nde sunulmuş ve "Çevikayak, G.ve Çubukçu, E. (2018). Çocuklara Sunulan ve Çocukların Hayal Ettikleri Okul Alanları: Bilişsel Haritalar ve Anlatımlar Üzerinden Sorgulamalar. INSAC'18 Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi Bildiriler Kitabı,2 , 637-649" künyesi ile yayınlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Aslan, İ. B. (2017), Çocuk gelişimi-spor ilişkisinin fiziksel çevre ve mekân algısı üzerinden irdelenmesi: örnek bir hareket merkezi modeli; Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul
- Christensen, J. H., Mygind, L. ve Bentsen, P. (2015); Conceptions of place: approaching space, children and physical activity; Children's Geographies, 13 (5), 589-603
- Christidou, V., Tsevreni, I., Epitropou, M. ve Kittas, C. (2013); Exploring primary children's views and experiences of the school ground: the case of a Greek school; International Journal of Environmental and Science Education; 8 (1), 59-83
- Evans, G. W. (1980), Environmental cognition; Psychological bulletin, 88 (2), 259
- Gibson, J. J. (1979), The ecological approach to visual perception; Houghton Mifflin, Boston
- Gibson, J. J. (1950), The perception of the visual world; Houghton Mifflin Company, Boston
- Gillespie, C. A. (2010), How culture constructs our sense of neighborhood: Mental maps and children's perceptions of place; Journal of Geography, 109 (1), 18-29
- Gould, P., White, R. (2012); Mental maps, Routledge, London
- Gök Akgül, Z. (2012), İlköğretim okul bahçelerinin öğrencilerin tercihleri ve doğa bilinci gelişimini destekleyici yaklaşımlar doğrultusunda tasarımı: Isparta kenti örneği; Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
- Hashemnezhad, H., Heidari, A. A. ve Mohammad Hoseini, P. (2013); Sense of Place and Place Attachment; International Journal of Architecture and Urban Development, 3 (1), 5-12
- Heft, H. (1988), Affordances of children's environments: A functional approach to environmental description; Children's Environments Quarterly, 29-37
- Kasalı, A. ve Doğan, F. (2010); Fifth-, sixth-, and seventh-grade students' use of non-classroom spaces during recess: The case of three private schools in Izmir, Turkey; Journal of Environmental Psychology, 30 (4), 518-532
- Lang, J. (1987), Creating architectural theory: the role of behavioral sciences in environmental design; Van Nostrand Reinhold, 86-110, New York
- Malone, K., Tranter, P. (2003); Children's environmental learning and the use, design and management of schoolgrounds; Children Youth and Environments, 13 (2), 87-137
- Milli Eğitim Bakanlığı (2015a), Eğitim Yapıları Asgari Tasarım Standartları Kılavuzu; 6 Şubat 2017, iedb.meb.gov.tr/meb_ys_dosyalar/2015_08/1703224_5_2015asgaritasarmkılavuzu.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı (2015b), Okul Bahçeleri Düzenleme İlkeleri; 6 Şubat 2017; www.meb.gov.tr/haberler/2012/okullarhayatolsun/protokolEki.pdf
- Özdemir, A., Çorakçı, M. (2010); Participation in the greening of schoolyards in the Ankara public school system; Scientific Research and Essays, 5 (15), 2065-2077
- Piaget, J. (2013), Çocuğun Gözüyle Dünya. (İ. Yerguz, Çev.); Dost Kitabevi, Ankara
- Pike, S. (2011), If you went out it would stick: Irish children's learning in their local environments; International Research in Geographical and Environmental Education, 20 (2), 139-159
- Tamoutseli, N., Polyzou, E. (2010); Using drawings to assess children's perceptions of schoolyard environment: A case study of a primary school in Drama, Greece; In Proceedings of the 7th WSEAS international conference on Engineering education, 54-57
- Tuan, Y. F. (1977), Space and Place: The Perspective of Experience; University of Minnesota Press, Minnesota
- Zamani, Z., Moore, R. (2013); The cognitive play behavior affordances of natural and manufactured elements within outdoor preschool settings; Landscape Research, 1, 268-278